

VÁRKONYI

TIBOR

A Sombart család

Sok mindent sikerült már földeríteni, de Európa még mindig kíváncsian vár újabb részleteket a szerencsétlen német weimari köztársaság sorsáról. Miért kellett olyan tragikusan elbuknia ennek a lelkesítő kísérletnek, amely a demokrácia mintája lehetett volna? Kultúrájában vetekedett a korabeli Párizssal és Béccsel, szellemisége követésre várt. Most az Osiris kiadó jóvoltából kortanú könyve jelent meg magyarul, amely, ha nem is az egyetlen hiteles és kétségbevonhatatlan beszámoló, de a tömérdek változat között mindenképpen érdekfeszítő. A nagy tudós, Werner Sombart fia, a későbbi européer (hivatásában az, mint az Európa Tanács munkatársa) Nicolaus írta le minuciózus aprólékossággal familiájának életét, és adott ezzel viszonylag hűséges képet a német elit magatartásáról.

A leírás természetesen nem buddenbrooki mélységű, de bennünket ma két szempontból különösen érdekelhet. Az egyik, hogy ez az életmódjában ha nem is tündöklestesen jómódú, de nagypolgári család miként alkalmazkodott Weimar bukása után a hitleri pokolhoz, majd a háború végén – ami a könyvben már nincs ugyan benne – éppen szellemi elit mivoltával hogyan tudta berendezni, sok más hasonló családdal együtt, Európa egyik legstabilabb demokráciáját, náciizmust feledtető köztársaságát.

Bizonyára nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy ez a hagyományos német filiszter osztály tarka összetételében is (a porosz junker származástól Hans Sachs kézműves utódaiig) mindig européerebb volt a bármilyen előkelő magyar elitnél. Mégis, amikor Hitler, kihasználva a demokrácia alkati gyöngeségeit, voksok által átvette a hatalmat, ez az elit, bár nem szeppent meg, mégis csendes beletörődéssel alkalmazkodott. Egzisztenciális érdekből, de tunyaságból is. A nevezetes Sombart család, a tudós apától a román származású élethabzsoló anyán át az ügyesen helyezkedő gyermekekig magába zártan, életmódját féltőn őrző konzervativizmusával megvetette és gyűlölte a náciizmust, idegen volt tőle az antiszemitizmus, de szembe se szállt vele. Szűkebb baráti körében még el is tűrte a Hitler-szimpatizánsokat, akik közül egyeseket később mégis eltántorított, a rezsim kibíratatlan elfajulásával még antinácikká is faragott. Hősieségnek nem mondható ez, mindazonáltal a mértékletesség segítséget nyújtott abban, hogy sikerült megőrizni az integritást.

Amikor aztán a háború után elérkezett az átmenet, a szövetséges megszálláson túl az is segítette az adenaueri republika gyors megszilárdulását, hogy ez az elit meggyötörtén ugyan és nem teljesen patyolattisztán, de lelki mivoltában csaknem érintetlenül az új rend szilárd támasza és kialakítója lehetett. Alkalmassá tette erre sokoldalú műveltsége, filozófiai és történelmi fölkészültsége. Otthonos volt a gazdaságban, államvezetésben, és nem egyoldalúan csak a jogi vonatkozások, a paragrafusfacsarások érdekelték. Mély történelmi beágyazottsága ellenére is tanulási készségről tett tanúbizonyságot, alázatosan átvette mások tapasztalatait, nem igyekezett kioktatni senkit.

Könnyen tehetette, mert ellentétben a burzsoáziát tudatosan romboló kommunizmussal, a nemzetiszocializmus – ha nem zsidókról volt szó – nem irtotta módszeresen a polgári életformát, viszonylag épen hagyta, különösen ha az alkalmazkodott is a hitlerájhoz. Sok minden sértette a német filiszter önértéket a náciizmus durvaságaiból, de a legjobban talán a rendszer vallásellenessége. A keresztény vagy keresztyén német hűséges akart maradni hitéhez, és az is természetes, hogy az összeomlás után egy Adenauer, aki melleleg mellőzött és szemben álló volt a szörnyű években, ennek az elitnek a vezető képviselőjeként kereszténydemokrata szellemben, ha néha túlzásokkal is, kezdte el az államalapítást.

Tehetette, mert őszinte hite, meggyőződése volt. Konzervativizmusától távol állt minden divatkényszer, taktikai megfontolás, megállapodott politikusként nem kellett szimatolnia, merről is fúj a szél. Szilárd elképzelésekkel rakta le pártjának alapjait, nem volt szüksége váratlan és meglepő fordulatokra, nem későn tért meg hasznossági okokból, minden szavának aranyalapja volt. Ellenfelei még akkor is elismerték ezt, ha különben zordan szemben álltak vele. Kemény vetélytárs volt, de kiszámítható.

Ellentétben azokkal, akik fiatalságuk ellenére is zegzugos utat jártak be, meggyőződésüket olyan könnyedséggel cserélték, mint más a gúnyját. **Eörsi István** érdeme, hogy a Ki kicsoda 2000-es kiadásában rábukkant az árulkodó adatra. Arra, hogy az egyházakhoz most szorgalmasan dörgölőző magyar kormányfő 1986-ban kötött házasságot, de csak hét évvel később, 1993-ban kérte rá az isteni áldást, református létére akkor is metodista lelkész előtt. Ugyanez a szent ember részesítette keresztiségben jóval születésük után a gyermekeket, míg a legkisebb leány már a katolikus rítus szerint jegyeztetett be az anyaszentegyházba. Mindegy a hit, a meggyőződés, csak politikai haszon fakadjon belőle.

A német Sombart család tömérdek megpróbáltatáson ment át, a körülmények kényszerítő hatása alatt gyakran maga is mimikri létre kényszerült. De igyekezett mindig következetes maradni, amennyire csak lehetett kitartani.

Valóban épületes példa.